

Titel: Anders Christensens Betænkninger over de i Aaret 1768 fra General-Landvæsenets-Collegium forelagte Spørsmåale.

Citation: "Anders Christensens Betænkninger over de i Aaret 1768 fra General-Landvæsenets-Collegium forelagte Spørsmåale.", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 6*, F.C. Godiche, 1771, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_006-shoot-workid1_006_008.pdf (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 6

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Anders Christensens

Betænkninger

over

de i Aaret 1768 fra General-Landvæsenets-Collegium

forelagte

Spørsmåale.

Kiøbenhavn, 1771.

Trykt i det Kongel. Univers. Bogtrykkerie hos A. H., Godiches Efterleverske.

2
3

De forelagte Spørsmåale vare efterfølgende:

1.

Paa hvad Maade Hoveriet, i følge Hans Kongel. Majestæts allerhøyeste Øyemed, best kunde bestemmes og reguleres paa de Steder, hvor det af gyldige Aarsager (som vi ønskede at vide) ey aldeles skulde kunde afskaffes? om det eragtedes best, at fastsætte et vist Tal af Dage til at forrette det ved Hovningen forefaldende Arbeyde, hvilket med god Succes paa adskillige Steder er bleven forsøgt, eller ogsaa al fastsætte en vis Mængde Arbeyde, saasom Pløyning, Ud-

4

sæd, med videre, alt efter enhver Gaards Størrelse og Hartkorn. Vi ønskede, at have fra enhver Proprietair Udkast til et Reglement, hvorved alt Hoverie-Arbeydet blev paa en af de her foreskrevne eller nogen anden Maade determineret; Da efter slige Reglementer, naar de først af os vare igiennemgaaede, Hov-Arbeydet ligesom Landgilden til fælleds Efterretning kunde blive specificeret i et hvert Fæstebrev. Ved Hoveriets Bestemmelse, maatte saa vidt muelig iagttages, at de Bønder, som laae langt borte, bleve skaanede, om ikke aldeles fritagne, og de andre ey tildeelt andet Arbeyde, end det som efter Loven egentlig vedkommer Avlingens Drift, og hvad deraf dependerer, at altsaa det saa kaldede smaae Hoverie ey kan tilkomme Bonden at forrette, og at Hov-Terskningen, der, hvor Bonden selv bestrider den, maatte ophøre ved Udgangen af Martii Maaned, som den Tid, paa hvilken hans anden meget magtpaaliggende Foraars-Giærning begynder.

2.

Om ikke, da det er hans Majestets Villie, at Bønderne skal lettes i den nu brugelige

5

Maade at yde Tiender paa, Tiende-Eyerne og Tiende-Tagerne skulde i Mindelighed være at formaae til at lade Bonden selv beholde Korn-Tienderne i Kierven og i dets Sted modtage dem i Skieppen, efter hvad som ved en taalelig og bestandig Accord kunde fastsættes efter enhver Egns Beskaffenhed, eller ogsaa lade sig dem betale med Penge efter det Steds Capitels Taxt, hvor Tienden falder. Ved saadanne Accorder om Tiender maatte iagttages, hvem, enten Tiende-Yderen eller Tageren, skulde svare Skatterne af Kirke- og Konge-Tienden, og paa de Steder, hvor Degne-Traver pleyer at ydes in natura, maatte bestemmes, hvad Degner for samme skulde nyde i Skieppen.

3.

Hvorvidt i følge de allernaadigst udgangne Forordninger af 29 Dec, 1758 og 28 Dec, 1759, 8 Martii 1760 og 15 Maji 1761, med Fælleddsskabets Ophævelse er avanceret? Hvilke de Anstødsstene ere, som hindre sammes Iværksættelse, i sær naar det kuns gielder om Fælleddsskab mellem Bye og Bye, for saavidt som disse kunde have sammenstødende Marker og Overdreve, i hvilke begge tilkommer fælleds

6

Græsgang? samt hvorledes og af hvilke Aarsager ikke overalt er bleven efterkommet, det fom befales i disse trende første Forordningers 6 Art. angaaende Aaers Oprendning og Mosers Udgravning? Vi ønskede tillige at vide paa hvad Maade, saavel denne, som samtlige øvrige Artikler i ovenmeldte Forordninger meen tes best og fuldkomment at kunde blive efterlevede.

4.

Hvilke Proprietairer, publiqve Stiftelser, eller andre Jordegods-Eyere, enten allerede Have givet eller ere at formaae til at give deres Bønder Arvefæster, samt i saa Fald, hvorledes de da agtede at indrette samme.

5.

Hvorledes den, uagtet Forordningen af i Julii 1746 i Svang gaaende Misbrug at Bøndernes Tienestefolk blive lønnede med Korn i Steden for Penge, og fordre mere Løn, end tilladt er, best kunde hæves? Hvad Bøndernes Tienestefolkes Løn efter de nærværende Tider burde fastsættes til? og om det ikke var tienligt, at i Steden for Mikkelsdag og Paaske, Skiftetiden blev paa Landet enten 1 Dec. og 1 Jun.

7

eller 1 Jan. og 1 Julii, eller kuns engang om Aaret, nemlig den 1 Jan., og endelig 6.

Da Landevæene ere af megen Betydenhed baade for Reisende og for Bønder, saa ønskede vi at see nogle Forslag paa hvad Maade, de til mere Varighed kunde sættes i Stand og vedligeholdes.

Erklæring

til første Post.

Det er ikke mueligt, at Hoveriet ved mine

Gaarde enten aldeles kan afskaffes, eller indskrenkes og sættes paa anden Fod, end det nu er, uden at jeg derved skulde blive meget fornærmet. Det kan ikke aldeles afskaffes, siden Bønderne her, saavel som andensteds i Almindelighed, ere ikke i den Stand, at de paa andre Maader derfor kunde svare Vederlag; Thi om dette end kunde naaes ved nogle af dem, og maaskee ved den halve Deel, saa er det dog klart, at Tabet ved den øvrige halve Deel vilde blive uforbigængeligt. Man seer, hvor vanskeligt det er, at faae indfodred de Penge,

8

som Bonden allerede staaer for, der ofte ikke kan skee, uden ved at borge endeel, tage Skade for endeel, og endeel ved Execution paa Execution at inddrive, hvad vilde der da ikke blive af, naar Udgiften formeredes. De sædvanlige Qvartaler, Extraskatten, Saltskatten, den forrige Landgilde, alting gaaer ud paa rede Penge; Naar nu Misvext indfalder, som i Aar, naar der ingen Aftrek er paa Stude eller Heste, som i Aar, hvorfra skal da Bonden faae alle de rede Penge. Det kunde langt fra ikke naaes i de beste Aaringer, mindre naar nogen Vanskelighed møder. Skulde det da ikke være bedre, at Bonden reder endeel af sine Udgifter for sig med sit Arbeyde, som altid er ved Haanden, og som han kan forrette i sine Sparetimer, foruden at have fornødent derfor at holde ffere Folk eller Bæster, og foruden at hindres i ringeste Maader i sin egen Gaards eller Avlings Drift; hvilket er enhver vitterligt, som er bekiendt med Bonde- og Landvæsen, da man seer dagligen hundrede Exempler for sine Øyne, at Selveyer eller Hovfrie-Bonden, som boer i samme Gaard ved Hov-Bonden, holder ligesaa mange Folk og Bæster, som

9

denne, og dog de fleste gange i alle Byer staaer tilbage med sin Gaards Avling, frem for Hov-Bonden; Faaer sildigere tilpløyet og saaet, sildigere indavlet, sildigere sit Høe og sine Tørv biergedet, med et Ord: Ingensinde er forved Hov-Bonden, men de fleste gange langt tilbage, end videre: Om end Bonden var i Stand til, at give os Vederlag for Hoveriet, saa at det foruden Fornærmelse kunde afskaffes; Vilde det dog ikke efter mit Tykke, blive det Almindelige til Nytte, men snarere til stort Tab; Thi hvad vilde der da blive af med Herregaards Markerne, der just ere de, der nu føde alle dem, som ikke saa og pløye; Og desuden have noget til Overskud, at sende ud af Landet og derved at bringe Penge herind; Ja, det er de, som allene have Korn at sælge, (naar Misvext indfalder, som i Aar) til dem, som trænge. Dette kunne Herregaardene nu gjøre, siden de drives ved Bøndernes Sparetimer; Følgelig bliver Gevinsten af Arbeydet heel og holden

foruden nogen Aftæring. Skulde Herregaardene derimod drives ved egne Folk og Bæster, vilde det gaae til der, som nu ved Bønderstederne; De vilde fortære, hvad de fortiente; Der vilde

10

lidet eller slet intet Overskud blive; Endda vel om Herregaards Markerne i faa Fald bleve drevne og kunde blive det; men det kunde de ikke. Det var ikke mueligt, at faae saa mange Folk leyede, hverken for aarlig Kost og Løn, mindre dagviis, at alle Herregaards Marker over hele Landet kunde blive drevne; Vel kunde en eller anden, som vilde have den Besværlighed, hvorved lidet eller intet blev at vinde, faae Folk nok at lene for aarlig Kost og Løn, men naar alle Herregaards Eyere bleve saa til sinds, var det umueligt, at Landet kunde give faa mange Folk af sig; Man seer, hvor vanskeligt man nu har, ved at faae en halv Snees Arbeydskarle leyede, der ikke kan skee, uden ved at samle dem vidt og bredt fra, da der dog ere kuns faae Gaarde, som leye deraf; Hvad vilde der da blive af, naar alle Gaarde skulde leye, og holde dobbelt saa mange, somme endnu flere. Herregaards Markerne vilde altfaa ligge udyrkede for største Delen, hvoraf enhver vel indseer Skaden for Landet; Og om de end alle kunde blive drevne, og bleve det, blev dog kuns lidet eller intet Overskud fra Arbeydsfolkenes og Bæsternes Aftæring. Men der ere jo de

11

samme Folk i Landet, da som nu; Og som Herregaardene blive drevne nu, saa kunde de og derefter blive det, allermeste med den Forskiel, at Herregaardene kom til at holde Folkene, som Bønderne nu maae holde for at drive dem. Saaledes tænker Folk i Almindelighed, og således skulde og synes rimeligt; Men da Erfarenhed er den beste Læremester, saa forholder det sig langt fra ikke saa, siden Bønderne holde lige mange Folk og Bæster, enten de gjøre Hoverie eller ikke. Men dersom man ikke kunde faae Folk nok, at drive Gaardene med; Saa kunde man jo sætte Afbyggere paa Marken; Dertil svares: At saa mange Afbyggere, som kunde besætte Hovedgaards Markerne, kunde Landet ikke paa engang, og ikke for rum Tid efter Tid give af sig; Desuden fik man i saa Maade intet for Eyendommen; Man skulde her i Egnen have ondt ved at naae saa megen Landgilde, som Renten af Pengene, der vilde komme til at staae i Bygningen og Besætningen, kunde bedrage; Der vilde slet intet blive for Eyendommen; Og hvad det Almindelige angaar, da vilde i saa Fald blive endnu mindre Overflod og mere Aftæring af Herregaards

12

Markernes Frugter. Det er da klart, at Hoveriet ikke kan afskaffes uden Herregaards Eyernes Fornærmelse; Det formenes og, at det Almindelige endog derved vilde tabe; Men, *posito non vero concesso*, at det Almindelige derved vandt; Ere derfor mine eller en og anden Partikulieres Skuldre stærke nok, om vi end vilde, at lette Byrden for det Almindelige? Vore lærde Recensenter og andre vore oeconomiske Skribentere ville bilde os ind, at det endog var til vor egen Fordeel, og holde det overalt for afgjort, at være til det Almindeliges Fordeel. Menneske-Kierlighed, sige de, drive deres Pen. Men er det vel Menneske-Kierlighed at tage noget fra een for at give det til en anden? Det er saa let en Sag at skiære Remmer af en andens Hud; Men lader os forsøge det paa os selv først, vi skulle, om der er Menneske-Kierlighed inde, lade det beroe ved andre. Xenophon, til hvis Anførsel og Underviisning Cyrus i sin Ungdom var betroet, forelagde engang Printzen, for at venne ham til at dømmе i forekommende Tilfælde, følgende simple Fald: Seer De hisset tvende Dreng af ulige Størrelse spøge; den mindste har en

13

meget lang, men den største en meget kort Kiol paa. Om De nu var Dommer, hvad vilde de foretage med disse tvende Kioler? Cyrus fældede strax og uden Betænkning denne efter sine Tanker billige Dom; Den store Dreng skulde have den lange, den liden derimod den korte Kiol; thi dette skikkede sig best paa begge Sider. Men Xenophon satte Printzen herover til rette, og forestilte ham, at han havde talt ret, om han skulde have skaaret Klæder til disse to Dreng, men da Qvæstionen var forelagt ham som Dommer, saa havde han for saa vidt afsagt en urigtig Dom; Thi, blev Hovmesteren ved, en Dommer maa ikke saa meget see paa, hvad der skikker sig best, som paa hvad der er ret og billigt; Han maa ikke undersøge, hvem en Ting kommer best til pas, men hvem dertil tilkommer meest Ret. Endog foruden at melde om, at Hovbonden ofte er Drengen med den lange Kiol, det er at sige, den som staaer sig best, da der er mangan Hovbonde, som er bedre holdend end hans Hosbond, var det at ønske, at vore oeconomiske Skribentere vilde tænke og dømmе ligesaa billigen og eenfoldeligen; Disse godt Folk, som ved hver Linie

14

skinbarligen røbe deres liden Indsigt i Landvæsenet, maae overalt holde os tilgode, at vi ikke kunde indsee, at det er til vores Fordeel, at tabe 5, 600 til 1000 Rdlr. og derover i de aarlige Indkomster, enhver efter Godsets Betydenhed. De forelegge os nogle Beregninger, men da Anlægge er urigtigt, hvad Under da, at Producten ligeledes er det? Det maatte og være besynderligt, om de got Folk, som selv aldrig have lagt Haanden paa Ploven, bedre kunde indsee vores egen Fordeel, end vi selv. Om end mange Proprietairer vare blinde, saa maatte der dog blant saa mange endelig være, eller Have været nogle, der maatte have Øyne,

ligesaavel som disse, og ligesaavel som disse give sig ud for, være frie for Fordomme. Det feyler ikke heller paa, at jo en og anden Proprietair i Landet, nu og da, for 20 Aar siden og derover, har forsøgt at gjøre Bønderne hovfrie, men de har altid maattet begynde paa det gamle igjen. Men Hoveriets Afskaffelse er til det almindelige Beste; og, som det er en Regel: *Illo Publicum præferendum privato*, saa ere de fleste Stemmer, forstaae deres, som intet derved lide, for Hoveriets

15

Afskaffelse. Men det er her oven for erindret, at det ikke er saa afgjort en Sag, om blev til det Almindeliges Fordeel, eller maaskee snarere til Skade, og om end til det første; at mine eller en anden Partikuliers Skuldre dog ere for svage til at lette Byrden for det Almindelige. Hugo Grotius lærer os af Naturens Ret, at, dersom en Eyendom, Huus eller anden Bygning ligger det Almindelige og dets Vel i Veyen; Saa har det Almindelige Ret til at gjøre Plads, imod at betale den private, som det gaaer ud over, den foraarsagede Skade. Er Hoveriet det almindelige Vel i Veyen; Velan lad det blive afskaffet! Men lad det Almindelige betale Eyerne Skaden! Lad det Almindelige først udløse alle Herregaards Eyere efter den Priis, som Jordegods nu gielder eller forrenter, og siden sætte Landhuusholdningen paa den Fod, som best synes. Og lad Herregaards Eyere deraf tillige betale deres Andeel. For min Part skal jeg, der og giver mig ud for en god Patriot, med en god Villie afstaae mit Gods, betale min Andeel, og bære Byrden med mine Medborgere, saa vidt mig kan tilkomme; Men, at jeg skulde bære Byrden ene,

16

det kunde jeg ikke, om jeg end vilde. Skulde og Reglen om det Almindelige anderledes gielde og ansees, kunde man og sige, at det var til det Almindeliges Vel, om de lærde Recensentere vilde uddele deres lærde Aviser for intet. Saaledes vilde de lærde Aviser komme i manges Hænder, hvor de nu udeblive, hvorved Lærdom og den gode Smag videre kunde udbrede sig, som ingen vel nægter, jo at være til det Almindeliges Vel. Fremdeles kunde man sige, at det var til det almindelige Beste, om alle Embedsmænd vilde tiene for intet; Derved kunde Landet og den gemene Mand spares for mange Skatter og Udgifter, som de nu bebyrdes med. Med hundrede flere deslige Exempler; Da intet er lettere, end saaledes at vende op og ned paa alting, naar en Sag betragtes kuns paa een Side; Og det er paa den anden Side ligesaa let at bevise, at det er got for det Almindeliges Vel, at de lærde Avisskrivere saae Betalning for deres Arbeyde; At Embedsmænd blive salarerede; At Hoveriet vedbliver; og at enhver forbliver i rolig Besiddelse af den Rettighed, som er grundet paa Lands Loven og derved forhvervet. Jeg siger,

17

at jeg ikke, om jeg end vilde, kunde i fore skrevne Maader lette Byrden for det Almindelige. Man betænker sig i Almindelighed paa at drage af sin Kiol, for dermed at tiene sin Næste, omskiønt man har flere end een; Men har man ingen Kiol til overs; kan man ikke drage deraf, uden selv at fryse fordervet, holder enhver os undskyldt. Saaledes gaaer det mig. Jeg saavel som de fleste Proprietairer her i Egnen, besidder ikke mine Gaarde og Gods uden med stor Giæld; Jeg har slet intet til overs, og endnu mindre veed, Hvad jeg kan komme til at behøve; Jeg kan ikke forringe min Tilstand, mine Indkomster; Foruden selv at lide Mangel, der desuden vilde gaae ud over mine Giældnere, som jeg dog er pligtig at betale enhver sit. Saa meget derfor som jeg er forbunden at forsvare og handthæve min Frihed, min Ære og Reputation; (thi ingen kan nægte, at jo Friheden og Reputationen lider ved, at gaae i Slutteriet, eller ved at settes ud af den Stand, at kunne svare enhver sit). Saa lidet kan jeg give mit Minde eller Samtykke til Hoveriets Afskaffelse ved mine Gaarde, saafremt det til mig henstilles, men i saa

18

Maade henholder mig til mine lovlige Skiøder og Adkomster, og til den Beskiærmelse, som Loven giver ved dem; Og ingenlunde, (med mindre jeg derfor, som meldt er, af det Almindelige faaer Erstatning), kan formedelst anførte Grunde samtykke til noget, der for mig, som andraget er, maatte have saa skadelige og saa betydelige Følger; Og hvorved jeg foruden nogen Forbrydelse blev underkastet en Straf, der endog langt vilde overgaae den, som Loven kalder paa yderste Formue.

Den samme Beskaffenhed omtrent, har det med Hoveriets Indskrænkelse til visse Dage eller visse Tønders Udsæd. Arbeydet ved en Avlings Drift er saa adskilligt, at man ikke forud kan vide, hvor mange Dage eller hvor megen Tid til hvert Slags udfordres, thi et Hvert flags Arbeyde udfordrer ikke altid lige lang Tid, men kommer an paa, ligesom Veyrliget og andre Omstændigheder skikke sig. Man saaer ikke heller lige Meget hvert Aar; somme Tægter ere store, somme smaae. Jeg har desuden for længe siden herved Gaardene indskrænket Hoveriet saa meget mueligt, foruden at blive forlegen; Som og er brugeligt de fleste Ste-

19

der her i Egnen, saavidt mig bekiendt. Hovbønderne ved mine Gaarde røre saa næsten ikke deres Haand ved noget, uden ved det, som stricte udfordres til Avlingens Drift; Ja gjøre ikke engang alt, hvad dertil udfordres. I mange Tilfælde, saasom til Enge at grøbe, Moser at jevne, udgrøbe, med Mergel at dyngte, og

der næst at opbryde. Vaser at forfærdige, Tegl at lade brænde til Husenes Vedligeholdelse og dertil de behøvende Tørv eller Klyne at kaste og tilføre, Diger om Marken at sætte, Murerne med Pligts Arbeyde at tiene, alt sligt med mere lader jeg forrette ved egne Folk og Bæster, hvortil jeg en Tid lang bestandigen hver Sommer har holdt og holder endnu en stor Deel Arbeydskarle og Bæster, saa at Bønderne, ligesom om Hoveriet stricte var bestemt, meget vel vide, hvad de skulle forrette, og hvad ikke; Og man skulde ikke have got ved, at trykke dem en Fod bred uden for deres sædvanlige Arbeyde. Hvad der forstaaes ved smaat Hoverie, veed jeg ikke egentlig; Skal derved forstaaes. Faar at Klippe og toe, at hielpe ved Tvet, Slagterier og andet deslige; Da veed jeg ikke, hvorledes man skulle faae sligt forrettet foruden Hielp

20

af Bønderne, da man ikke, som meldt, kan faae nogen her at leye dagviis. At holde derimod hele Aaret igiennem et par Karle, for at bruges i Slagtertiden ved de øvrige Tieneste-Karle, eller et par Qvindmennesker for at hielpe de øvrige Tjenestepiger, naar Tvet forefalder, det vilde blive alt for bekosteligt; Bønderne derimod til ingen Hinder, nu og da til sligt Arbeyde at afgive et par Mennesker. Lader os sette, at til to gange om Aaret at slagte, behøves hver gang to Karle, og til fire gange om Aaret at tvette, hver gang tvende Qvindmennesker; Som i alt er tolv Dags Arbeyde aarligen. Her til Gaarden ere, foruden Boelsmænd 64 Bønder, som giøre Hoverie; Følgelig kunde det tilfalde hver Mand, i slig Fald at lade een møde en Dag hver femte Aar omtrent; At dette i ingen Maade kan være Bønderne til nogen Besværing, frem for den store Uleylighed, at man for den Tings skyld skulde aarligen holde saa mange Mennesker flere, det indseer enhver letteligen. Desuden er her til Gaarden, saavelsom de fleste Steder, Boelsmænd, 17 ialt, der forrette en Deel af det saa kaldte smaat Hoverie; Og som disse ikke

21

Have Heste og Vogn, forrette de intet af det øvrige Hov-Arbeyde, der tilkommer Gaard: mændene, Hvad Hov-Terskningen angaaer, da vilde man blive meget forlegen, om Bønderne den ey skulde forrette længer end til Martii Maanedes Udgang; Thi, hvorledes skulde man vel faae Resten aftersket. Paa den Tid af Aaret, da ingen Fardag er, kan man ingen Tjenestefolk faae at leye for aarlig Kost og Løn; Og af Daglønnere ere her, som meldt, ingen at bekomme. Bønderne skulde og nok, naar de vidste forud, at de ey vare forbundne at terske længere end til Martii Maanedes Udgang, mage det saa, at det meste til den Tid var utersket. De ere stive nok at drive til Arbeydet, nu de vide, det er deres Arbeyde tilhobe, det varer længe eller kort; Men ingen var i Stand til at drive dem, uden med militarisk Magt, naar de vidste, at de til foreskrevne Tid vare frie. Her til Gaarden leye Bønderne desuden Terskere for bestandig Kost og Løn hele Vinteren igiennem for Kornet at uderske; Bestemmelse ved Terskningen formenes ogsaa meget mere uforvunden, som det bestemmer sig selv, da det forstaaer sig, at Kornet skal uderskes og intet videre.

22

Men uden at tale om videre, saa staaer det jo i Bønderkarlenes frie Villie, enten de ville fæste et Hovsted eller ikke; Naar det nu skeer, ere de da ikke, ligesaavel som andre Statens Lemmer, pligtige at efterkomme den Contract, de frievilligen have indgaaet, heder det ikke: Volenti nulla sit injuria. Men de forstaae ikke deres eget Gavn; Det er dem kuns om at giøre, at faae Huus og blive gifte, enten de saa dermed kunne bestaae sig eller ikke. Jo mænd, saaledes raisonner vore oeconomicke Skribentere; Men de bevise dermed slet intet uden dette, at de ere ganske fremmede og ukyndige i vor Bonde-Verden og Landhuusholding, saafremt de ellers mene det alvorligen; Er det Ondskab, Efterstræbelse og Misundelse, der fører Ordet, som det vel er hos nogle, er det en anden Sag. Men ikke des mindre, lader os sætte, at Bønderkarle ere saa dorske og dumme, at de ikke skulde forstaae deres eget Gavn, eller at de skulde indgaae saadanne Vilkor, som de ikke kunde bestaae sig ved. Ere da og Proprietairerne saa dumme, at de skulde skytte om at paalægge saadanne Byrder, som ikke kunne bæres. Men til hvad Nytte? Var

23

nogen dermed tient? Kort sagt: hvorledes dette end endes og vendes, saa er herudi ikke mindste Rimelighed, ikke mindste Sands eller Samling. Saavidt mine Tanker herom: Skulde ellers alt Hoverie bestemmes og i Fæstebreve indføres, kunde det uden Fornærmelse ikke skee paa anden Maade end saaledes: Hovbønderne skulde være pligtige 1) Til visse Tønders Udsæd at fælde, pløye, faae, samt Afgrøden deraf at høste, indavle, uderske, rense, føre paa Loftet, og derfra til nærmeste Ladeplads. 2) At bierge visse Dags Slæt og visse Læsser Brændsel. 3) Giødningen ved Gaarden at udage og paa Ageren at sprede. 4) At tiene Tækkemænd, Murerne, Tømmermænd, Smed og andre deslige Haandverksfolk, naar nogen Reparation eller Bygning ved Gaarden foretages. 5) At tilføre de Kampestene, som maatte behøves til at legge Broe med i Lade- eller Borgegaarden.

6) Fra nærmeste Sted, Skov eller Ladeplads, det er at bekomme, at hente de Bygnings Materialier, som behøves til Gaardens Bygning.

7) At toe og klippe Faarene ved Gaarden.

8) At klappe til Jagt, hver Beboer to Dage om Vinteren, om forlanges, Og desuden,

24

9) at forrette aarligen hver fire Dags Spænd-Arbeyde og fire Dags Haand-Arbeyde a 1 Karl. Herforuden, om ulykkelig Tilfælde skulde tilslaaes ved Ildebrand, Vandflod, Stormveyr eller deslige; Eller om et eller andet Sted paa Godset skulde blive øde for nogen Tid, da at tage Deel udi det Arbeyde, som derved maatte forefalde, enhver efter sin Andeel, enten som Fierdepart eller som Halvgaard. Blev Hoveriet saaledes bestemt, da fik man at rette sin Leylighed derefter, men paa anden Maade vilde man blive meget forlegen, siden det ikke kunde nytte, at faae Hoveriet i nogle, men ikke i alle Stykker, forrettet; Thi hvorledes skulde man vel faae de manglende Stykker drevne eller fuldførte, da man, som meldt, her i Egnen ikke kan faae nogen at leye Dagvis.

Efterat jeg saaledes paa første Post har givet min Erklæring, fordrifter jeg mig at foreslaae Maader, hvorved Hoveriet enten meget maatte blive lettet, og overalt drevet uden allerringeste Skin-Aarsag til Klage, eller og foruden nogens Fornærmelse aldeles blive afskaffet. Det første kunde skee; a) Om det maatte være tilladt, at ligne Hoverie-Arbeydet mellem

25

alle sine Bønder, saavel Hov- som Frie-Bønder; I mindste mellem saa mange, som ikke ligge over en Miil fra Hovedgaarden. De længere fraliggende, siden det vilde blive dem for besværligt, selv at tage Haand i Arbeydet, kunde derimod betale saa megen des større Andeel af det, som Bønderne selv leye for Penge forrettet, saasom Terskningen. Man veed, at mange Hænder gjøre Arbeydet let, og da det er tilladt efter Forordningen af 1688 at ligne Skatterne mellem sine Bønder, saa var der jo ikke heller nogen Ubillighed udi, at ligne Arbeydet og Landgilden, for enhver, efter Stedets Vigtighed og Fraliggenhed. Vel veed man, at dette kunde skee med Tiden ved forefaldende Fæsteledighed, men da saadan Ligning med et og paa engang skulde skee; alle Steder derimod ikke paa engang, men rum Tid efter Tid blive fæsteledige, saa var det forgieves, ved Fæsteledighed at vente sligt regleret. Lad os antage en Bye, hvorudi er ti Beboere; Alle disse Steder kunde maaskee ikke i en Mands Alder blive fæsteledige; Til hvad Nytte da at begynde eller anlægge en Plan, som man ikke veed, om man nogensinde oplever at fuldføre,

26

eller om af Efterkommeren bliver efterfulgt eller ey. b) Om det maatte være Bønderkarle tilladt at indfæste paa hvis Gods, de helst vilde; Det er at sige, om de maatte være frie for at bindes til Stavnen, og ligesom Kiøbstædkarle sig nedsætte, hvor de vilde. Dette kunde tiene til, paa den ene Side, at stoppe Munden for all endog Skinklage over Hoveriet, thi da det Heder: Volenti nulla sit injuria, saa kunde jo Bønderkarle lade beroe at indfæste paa det Hovgods, hvor de efter Formening ikke kunde bestaae sig, foruden at være forlegen for Boepæl. Og paa den anden Side, kunde det tiene til, at faa mange Proprietairer, som ikke maatte Have Billighed for Øyne, bleve nødte til, at blive inden dens Grændser, da de forud kunde see og slutte sig til, at, om Hoveriet blev for høyt opskruet, vilde Stæderne komme til at staae ledige, som nok skulde lære dem at blive ved Veyen. Men det er at agte, som forstaaer sig selv, at dersom Bønderkarle skulde være frie for Stavnen, saa maatte og Proprietairerne være frie for til Kongens Tieneste at levere Soldater, som derefter med samme og maaskee med bedre Fremgang for Tienesten kunde udta-

27

ges enten alle, som nu Søe Limiterne, eller og (ikke Hartkorn og Godsviis, som nu) men Mandskab og Sognvis, hver 4de, 6te eller 10de Karl, eftersom maatte udfordres. Maaden, hvorved Hoveriet af sig selv og foruden nogens Fornærmelse kunde afskaffes, er denne, om Forordningen af 15 Maji 1761, dens i Art. som, forbyder at sælge Herregaarde stykviis, blev ophævet.

I den korte Tid, jeg har levet, kan man i denne Egn allene tælle sex Herregaarde, som saaledes stykvis ere bortsolgte, mens enhver dertil havde frie Hænder. Maatte enhver fremdeles beholde samme Friehed, skulde der inden hundrede Aar i det højeste efter al Formodning ikke en eneste Herregaard blive tilbage i Landet, uden for saavidt deraf maatte være oprettede visse Fidecommisser. Saaledes kunde og Herregaards Markerne Tid efter anden med Beboere beqvemmeligen blive besatte, der ikke paa engang kan lade sig gjøre.

Til anden Post.

Der er saa stor Forskiel paa Afgrøden og deraf svarendes Tiende, ikke alleneste fra en Egn til anden, fra et Sogn til andet, fra en

28

Bye til anden, men endog fra en Beboer i samme Bye til en anden; At det er umueligt, at derover kan skee

nogen almindelig Lignings uden enten Tiende-Tageren eller Giveren at blive fornærmed. Men ved at tælge eller udtage hver tiende Kierv, enten det er et frugtbart Aar eller ikke, enten den ene Beboer frem for sin Naboe avler lidet eller meget, derved kan ingen af Parterne i mindste Maader fornærmedes. Kunne de nu ikke forenes om Tiendens Oppebørsel paa Skieppen eller for Penge, frem for at tage den paa Ageren; Da de nu paa begge Sider have frie Hænder, og de nu ofte boe Side om Side ved hinanden, og undertiden holde paa Ager Enden, hvor Tienden skal tages; Kunne de nu, siger jeg, ikke treffe en Forening, saaledes at de paa begge Sider maatte finde sig uforfordeelte; hvorledes kan da ventes eller treffes en almindelig Ligning, foruden Fornærmelse paa enten af Siderne? Er det besværligt for Giveren at give Tienden paa Ageren, da er det til visse langt besværligere for Tiende-Tageren at tage den. Hvilken Besværlighed ingen eller i det mindste meget saa underkastede sig, om deres Rettighed

29

ved anden mindelig Forening foruden Omstændighed nogenlunde kunde naaes. Her i Egnen, hvor Sognene bestaaer af smaae Byer eller enkelte Steder, maae man ofte i et Sogn alleneste udsende 5 a 6 Tælgere; Naar man nu har flere Sogne at tælge udi, saa slutter enhver lettelig, hvilken Besværlighed det medfører, at udstyre saa mange ridende Mennesker; Og det til et Brug, hvortil dog just ikke hvert Menneste er tjenligt eller skikket. Dette vide og indsee Tiende-Giverne meget vel; Og derfor er det sielden, at de ville skride til en billig Tingsel, hvor meget de end derom foresnakke. Ikke alleneste alt dette, men naar Tiende-Tageren kan tinge eller tælge, ligesom Han vil, saa kan han og tinge og betro sin Tiende, til hvem han vil, og lade det beroe hos den, som han anseer uvillig eller uvederheftig til samme at betale. Skal han derimod være bunden til en vis Afgift i Stedet for Tienden, vil denne Afgift mangesteds udeblive; Og Tiende-Tageren vist nok, formedelst mislig Betalning, komme til at tage megen Skade; som enhver, der har noget hos Bonden at indkræve, veed god rede til.

30

For min Deel ønsker jeg derfor, baade som Tiende-Tager, og paa mine Bønders vegne, som Tiende-Giver, at det maae forblive ved det gamle, og enhver have Frihed til at tælge eller tinge, ligesom best kan forenes, da det er klart, at enhver saaledes best rammer sin egen Tarv.

Til tredie Post.

Saavidt mig bevidst, er der slet intet foretaget eller afgjort med Fælleskabs Ophævelse, saasnart alle Vedkommende ikke have været enige; Følgelig er lidet eller intet derved udrettet. Hvad der har hindret denne høystpriselige Foranstaltnings Fremgang er mig ubevidst; Og, om jeg det end vidste, saa fik jeg dog vel at tie, naar jeg det ey kunde bevise. At den allegerte Forordning ikke heller har haft nogen Virkning ved Aaers Oprensning og Mosers Udgravning, reyser sig og til største delen af det skadelige Fællesskab; Saa længe derfor dets Ophævelse standser, saa længe blive Aaer og Moser og i deres forrige Stand; da det er saa vanskeligt, hvor der ere flere end een Eyer, at blive enige om deslige Arbeyde, dets Anlæg og Fuldførelse, der aldrig kan afgaae uden

31

Fortred og Dispute, hvorover man, for at undgaae det sidste, lader del første beroe, der desuden i deslige Fald ingen Fremgang kunde faae. Bønderne ere desuden meget trykne at faae til saadant Arbeyde, og ville herefter blive meget værre, da de ved vrang Forstaaelse af Forordningen af 15 April sidst næsten ikke engang ville gjøre det sædvanlige og til Avlings Drift uforbigængeligen fornødne Arbeyde; Hvad vil der da vel blive af med Resten? Til at sætte ellers, saavel den 6te, som de øvrige Articler udi Forordningen af 8 Maji 1760 udi Drift og Virkning, holder jeg det for det sikkerste Middel, at give Vedkommende Frihed til, ved Lovens Maade at tvinge dem, som satte sig derimod, til at efterkomme Forordningen. Vel veed jeg, at Lovens Maade og Processer medføre Besværlighed og Bekostning, men Erfarenhed lærer, saavel udi dette som alle andre Tilfælde, at der dog ingen anden Udvey er; Og at det vil forblive inter pia desideria, at vente foruden Tvangs-Middel at komme til Endelighed eller Udgang. Dette alleneste at man forud veed og kan see, at blive dømt til at finde sig i Billighed, om man ikke vil i Min-

32

delighed, skal i dette saavelsom i alle andre Tilfælde holde de fleste fra at lade det komme dertil; Og fik udi dette saavelsom i alle andre Tilfælde for Resten at være enhvers egen Sag. Det er jo og klart, at Forordningen er ufornøden, naar Vedkommende i Mindelighed ere enige.

Til fjerde Post.

Her i Egnen vil der ventelig findes faa eller ingen Proprietairer, der ere formuende nok til at give Arvefæster til deres Bønder, siden deres Tilstand eller Formue derved vilde blive meget forringer, som man vilde faae at vide, om man blev sindet eller nødt til at sælge Godset. For min Deel er jeg det vist nok ikke, som andraget er her oven for under Besvarelsen til første Post.

Bønderne staae endnu for den samme Landgilde, som de svarede for hundrede Aar siden, men da Penge imidlertid har tabt 2/3 Deel af deres Værdie; saa er det klart, at den Landgilde, som Frihedens Bønderne nu svare (fornemmelig naar den, som de fleste Steder, betales i Penge) langt undergaaer Renterne af den Kapital, som staaer i Stedet, eller det kunde ko-

33

ste, om det blev solgt. Enhver Fiber nu derfor Jordegods (ey heller kan kiøbe det anderledes) ikke efter Landgilden, som deraf svares, men efter Stedets naturlige Værdie; Det er at sige, efter den Landgilde, som kunde gaae af Stedet; Men naar denne til evindelig Tid aldrig maatte forhøyes, er det en afgjort Sag, at Godset ikke kunde løbe til den Priis som nu. Beboerne kiøbte det ikke, siden de maae formodes at see heller at kunne slippe med halv end dobbelt Afgift; Og det saa meget des mindre, som de endog i første Fald med mere Magelighed og Sikkerhed besad Stederne under en andens Forsvar og Regning. Andre indlod sig ikke heller i saadan Handel, hvorved de saa at skulle tabe deres halve Indkomst, foruden Haab, nogensinde at kunne nage mere, og dog underkaste sig den Hasard, Umage og Bryderie, som Jordegodsbesiddelse i Almindelighed medfører. Til Beviis eller Exempel herom kan alleneste anføres det solgte coldingske Rytterdistrict.

For nærværende Tid nyder jo Kongen flere Renter eller Indkomster, af den halve

34

Kapital, som i Stederne ere Heftede, end forhen af det hele Sted, eller hele Kapital, som stod i Stedet. Dette var ingenlunde blevet naaet, dersom Bønderne forinden Auctionen var blevet givet Arvefæster, som enhver maae tilstaae. En anden Sag var det, om Bønderne kunde finde sig udi, at svare Forhøjelse udi Landgilden omtrent efter den Kapital, som nu staaer i Stederne; Kunde de det, og denne Landgilde blev anslagen i visse Tønder Korn, at betales efter Kapitels-Taxten, eller i Mangel af Betalning til Forfalds Tiden, hos Bonden uden videre Proces at udterskes; skulde jeg for min Deel gjerne udgive Arvefæster; Men Bønderne skulde neppe finde sig herudi, som noget Nyt; Allerhelst det er en af sin naturlige Billighed vedtagen Skik, at Bonden ligesaa fuldt, som om Han paa Stedet havde Arvefæste, udnævner og antager til sin Efterfølger paa Stedet, hvem han vil, som jeg ikke heller veed Exempel paa, enten paa andres eller mit Gods nogensinde at være bleven nægtet, saa længe for Resten paa Efterfølgeren intet har været at sige.

35

Til femte Post.

Her i Egnen hverken er eller nogensinde har været brugeligt, at Bøndernes Tienestefolk blive lønnede med Korn i Steden for Penge. Om det er en Lykke for Bønderne her eller ey, skal jeg ikke kunne sige. Saa meget er vist, at de rede Penge, helst naar alting derpaa gaaer ud, ere vanskelige at faae fra Bønderne; Og at Sæd i Steden for Penge medbringer desuden den Fordeel for Bonden, at, avler han lidet, bliver lønnen og liden; Saa at Tienestekarlen i saa Fald deler med Bonden Aarets enten Frugtbarhed eller Ufrugtbarhed, som lader taaleligere og naturligere, frem for, naar Bonden, som her, skal udgive samme Løn, enten han avler lidet eller meget. At bestemme Lønnen til noget vist, vilde have sin store Vanskelighed, siden der er saa stor Forskel paa Folk, at man ofte heller maae give en Karl 20 Rdlr. til Løn, end have en anden for intet. Skulde de ikke des mindre skiæres alle over een Kam, bleve de Efterladne styrkede i deres Dovenskab, og de Flittige betagede Opmuntring og Mod til

36

videre Duelighed og Vindskibelighed. Skulde det derfor ikke være best, at lade det komme an paa de contraherende Parters egen Forening? Da enhver nok skal see sig for, at udlove det mindste mueligt. Troer ikke heller, det er af nogen skadelig Følge, at Bøndernes Tienestefolkes Løn er høj; thi Pengene bliver jo ligefuldt mellem Bønderne; Og den Karl, som har faaet meget til Løn, har og meget at antage et Sted med, og meget igien i sin Tid at give Løn ud af. Det er altid Tegn til gode Tider og god Tilstand, at Bøndernes Tienestefolkes Løn er høj. Det giver blant andet tilkiende at Bøndernes Fortieneste er saa meget større, det er at sige: Overskuddet af Avlingen fra Lønnen. Saavidt jeg skiønner, skikker Skiftetiden for Tienestefolk her i Egnen sig best til de sædvanlige Paaske- og Mikkels-Terminer.

Til siette Post.

Siden her i Egnen overalt er sandet Grund, saa var det ikke vanskeligt at faae Veyene satte i en god og varig Stand, naar derpaa engang for alle blev anvendt noget ret-

37

skaffent Arbeyde. Dette kunde skee ved Vaser, 12 a 14 Alen brede, saavidt giørligt for Moser, Aaer og Bække, anlagte i en lige Linie, forsynede med en Grob paa begge Sider, 2 Alen viid og 7 Qvarter dyb, paa

een af de skraae Sider, og desuden i alle Lavninger med Tvergrobe over Vasen, og Stikgrobe ud fra den eene Side af Vasen, hvorved Grobene paa begge Sider af Vasen altid bleve holdte frie for Vand, Vinter og Sommer, og Veyene følgelig altid tørre; Falder der Bække eller Vandløb over Veyen hist og her, behøves desuden smaae Broer, eller og Vandtuder, overklædte med Jord, naar Vandet ey af mere Betydenhed, end at Tuderne kunne trække det. Dette Arbeyde kunde vel ikke overkommes udi eet Aar ved alle Hovedveyene, men Aar efter andet kunde det beqvemmeligen skee, og maaeske være Bonden, til mere Lettelse end Hinder, da dette var et Arbeyde engang for alle gjort, fremfor de nu aarligen skulle ligge og lappe paa Veyene uden synderlig Nytte og af slet ingen Varighed, hvorved Tiden dog gaer dem bort.

38

At saadanne Vaser der imod ere af Varighed, veed jeg af Erfarenhed, siden jeg for min egen Regning og ved egne Daglønnere deraf har ladet forfærdige nogle 1000 Favne, der ere endnu ligesaa gode, som da de vare nye.

Jeg siger og, at Aar efter andet kunde dette Arbeyde beqvemmeligen skee; Thi lad hver Mand i Herredet herved forrette aarligen 8 Favne Grob, som er en Dags Arbeyde, eller dobbelt, som er to Dags Arbeyde, saa kunde alle Hovedveyene paa en halv Snees Aar, og maaskee i kortere Tid blive giennemgaaede. Grobene, hvoraf det opkastede Jord, Gruus og Sand udjevnes over Vasen gjøre desuden god Tieneste, i det man derved a) kan lede Vandet af Ruglandet, hvor Veyen falder over Agermark. b) Kan lære at kiende Marken over og under Jorden, og ved den Leylighed undertiden sinde Teglleer, Muurleer, Jordmarv, Muursand, Sand frie for Steen eller andet deslige, der er af stor Betydenhed for en Landmand; Og hvorpaa ofte, endog ved den største Overflødigheid, havet Mangel, fordi man ey

39

veed, hvor at finde det. Dette jeg af Erfarenhed

har lært, da jeg ved denne Leylighed er kommen efter mangen nyttig Opdagelse.

Jylland den 30 Julii 1768.

Anders Christensen Danophilus.

P.S. Man merket vel, endog foruden nogen Erindring, at, siden dette er skrevet, ere adskillige Forandringer forefaldne.

Jylland den 21 Januar 1771.

40